

szentegyház, amely e születéstől a sírig lelki gondozásba veszi tagjait.

Arra is van mércéje Krisztusnak, miként lehet a házasság földi paradicsommá: úgy szeressék egymást, ahogyan Krisztus szerette Egyházát. Föláldozta magát érte (az Egyház mi vagyunk). A házastársak is hozzák meg egymásért a szükséges áldozatokat! Hogy ettől hogyan lesznek boldogok? Úgy, ahogyan a szülők a gyermekeikért hozott áldozatokkal boldogok. Aki mindig csak kapni akar, mindig elégedetlen lesz. Boldogabb dolog adni, mint kapni. A házasságban is, de minden másban is. Ez nem technikai kérdés, hanem az elsajátított krisztusi lelkület gyümölcse. Ennek építője a katolikus hittankönyv-sorozat, mely rövidesen kiegészül a nyolcadikosok számára megjelenő kötettel ("Tartsd meg a parancsokat!").

KATOLIKUS HITTANKÖNYVEK

1. osztály. Edelényi István: *A mennyei Atya szeret minket*

1-2. osztály. Bajtai Zsigmond: *Ilyeneké az Isten országa*

2-3. osztály. Bajtai Zsigmond: *Jézus, a mi életünk*

Bajtai Zsigmond: *Az ABC – gyerekeknek* (Segédkönyv az elsőáldozók oktatásához)

Bajtai Zsigmond: *Elsőáldozó leszek* (Rajzos munkafüzet)

2-4. osztály. Bognár Lajos: *Szeretnénk Jézust látni*

3. osztály. Rédhy Elemér: *Elsőáldozók könyve*

4. osztály. (Bajtai Zsigmond könyve készülében.)

5. osztály. Bajtai Zsigmond: *Régtől szólt hozzánk az Úr*

Bajtai Zsigmond: *Jézus evangéliuma*

Bindes Ferenc: *Válaszol az Úr*

6. osztály. Bajtai Zsigmond: *Krisztus tanúi a történelemben*

7. osztály. Bajtai Zsigmond: *"Aki hisz, üdvözülj!"*

Bognár Lajos: *Hitünk és életünk*

8. osztály. Bajtai Zsigmond: *"Tartsd meg a parancsokat!"* (kiadás alatt)

Bognár Lajos: *Jézussal az úton.*

BAJTAI ZSIGMOND

A kudarcok ellen való orvosság

Nemcsak a hajdani jó tanulókból, hanem rossz tanulókból is lettek pedagógusok. Ők talán jobban emlékeznek arra, amikor kikapcsolt az agyuk magyarázat közben, vagy arra, amikor föladták, úgy érezték, nem megy tovább. Ilyenkor sem a valaha hallott jó választ nem tudta az ember felidézni, sem a problémát nem volt képes átlátni. Reménytelen kudarc-helyzetben találta magát gyerek is, pedagógus is.

Az iskolai kudarcokról szól John Holt könyve. Nekem tetszik, és a következőkben a magam feje szerint rendszerbe szedve ismertetem gondolatait, melyeket konkrét esetek elemzése kapcsán írt le. A gyerekek kudarcain gondolkodó kollégáknak ajánlom elsősorban. S azoknak is, akik bár eddig nemigen merültek bele ebbe a problémába, de szeretnének az iskolai tanulással nehezen boldoguló tanítványaiknak segíteni.

Arra gondolhatunk, hogy azok a gyerekek, akikről szó van, nem tudnak az iskolai gondolkodás pályáján haladni. Akik kizökkentek, azokon általában a kézenfekvő pedagógiai eljárások, mint a félelem oldása, reális követelmények, gyakorlás, ismétlés, "motiválás" sem segítenek. Az ilyen gyerekek számára az iskola nem "a" tanulást, hanem "a napi feladatok elvégzését vagy legalább elhárítását" jelenti, lehetőleg a legkevesebb erőfeszítéssel és kényelmetlenséggel." (41.1.) Azért járnak iskolába, mert járni kell.

A rossz tanulók gyakran intelligensek, ez elsősorban az iskolán kívül mutatkozik meg, de gyakran az iskolában is. Az iskolai önvédelmi stratégiákban a kívülmaradás, kilépés mellett igazán intelligens, találékony taktikák is megfigyelhetők – a gyerekek valós képességeit igazolva –, mint például a motyogás. Sok tanár ugyanis a benne megfogalmazódó jó feleletre koncentrálna kérdez, és ha arra kicsit is hasonló választ hall, önkéntelenül kiegészíti – ráismer –, ezzel a motyogás nyerő taktikává válik. Hasonlóan jó megfigyelőképességet, intelligenciát feltételez az ugyancsak sikeres "találgass és figyelj", hiszen sok tanár arcáról, mozdulatairól leolvasható már az első szótag kimondásakor, hogy milyenek az esélyek, érdemes-e folytatni, vagy más irányt kell keresni.

Megfigyeléseinyomán Holt arra jött rá, hogy az iskolában kudarcos gyerekeknek "nincs kellő önismertetük, hogy észrevegyék, mikor kalandozik el figyelmük." (23.1.) Ennek magyarázata az, hogy nem elegendő a kontrolljuk saját figyelmük felett, s ez sokunkkal így van. A könyv szellemétől nem térek el, ha a fentieket továbbgondolva azt mondom, hogy a kulcs a kontroll: figyelmünk, gondolkodásunk ellenőrzése, belső folyamataink kontrollja önismeretünktől, belső biztonságunktól függ. S ezen alapul az is, hogy felismerjük, mit tudunk és mit nem, hogy gondolkodásunk, a tanulás elakadása esetén képesek legyünk segítséget kérni.

Önmagunk ellenőrzés nem könnyű, hiszen szembe kell néznünk a kudarc lehetőségével is. Különösen nehéz ez az iskolai értékelő légkörben, ahol sok gyerek fél nemcsak az értékeléstől, hanem a feladatoktól is, és igyekszik minél hamarabb túllenni rajtuk, ezzel menekül a számára fenyegető helyzetből. Menekülnek azzal is, hogy kerülnek az ellenőrzést, önellenőrzést, és az értékelést igyekeznek bagatalizálni. És félnek a kudarctól, félnek attól, hogy rossznak, hülyének minősítik őket, hogy ilyenek minősülnek. Féltik homályosan, bizonytalanul megélt értékeiket.

És mégis, a kudarc lehet a jó stratégia: ha elhitetik a pedagógusokkal, hogy nem tudnak, akkor nem várják el a jó teljesítményt, mérsékelik a követelményeket. Ez azonban nemcsak mások velük szembeni igényeit csökkenti, hanem az embernek önmagával szembeni igényeit, sőt reményeit is.

"A felnőttek elismerésétől erősen függő gyerek dönthet úgy, hogy amennyiben teljes sikert nem tud elérni, akkor más választása nincs, csak a teljes kudarc. Elképzelhető, hogy az elismerés megadása, illetve visszatartása – amivel a gyereket cselekvésre bírjuk – löki őt a szándékos kudarc felé." (75.1.) A kisgyerekekben erős vágy él a világ megismerésére, a világot felfedező játékban örömet leli, és könnyedén viseli el a kudarccokat is – egészen addig, amíg nem társul hozzá a felnőttek büntetése, ami a bukás szégyenévé, gyalázatává válva aztán elveszi a kedvüket a világ birtokbavételétől. Pedagógusok, szülők sokan a büntetés eszközének tekintik az iskolai tanulást. "Valami olyan kellemetlenségnek, amit módunkban áll a gyerekeknek okozni, függetlenül attól, hogy elkövetett-e valamit, és megérdemli-e? Vajon mit akarnak megtorolni ezek a felnőttek?" (125.1.)

Az önállóan gondolkodó gyerekek saját örömeikre tanulnak, és nekik minden biztonnal nem nehéz az önellenőrzés, s számukra kevésbé fontos felnőttek véleménye. Ezzel szemben a gyengébbek önismereti, önértékelési hiányai fontossá teszik a felnőtteknek való megfelelést. Előzőek számára a feladatban rejlő probléma izgalmas kihívás, utóbbiak pedig a "helyes" megoldást kersik, próbálják megtalálni, felidézni. Ez így azonban túl egyszerű, hiszen az önállóan gondolkodás igen ritka, hiszen gyerekekről van szó, és minden gyerek valamiféle segítséget, támaszt igényel az iskolai tanulásban, akár jó, akár rosszabb tanuló. Kétségtelen, hogy az önállóság magasabb fokára jutottak jobb helyzetben lehetnek, feltéve, hogy önállóságukat a pedagógusok elfogadják. Jó lenne, ha minél több kolléga nemcsak elfogadná, hanem segítené is a gyerek önálló gondolkodásának kialakulását, még ha ez több energiát, nagyobb figyelmet is igényel.

A válasz-centrikusság felé hajtja a gyerekeket, hogy az iskolában a jó választ jutalmazzák. Ez pedig abból ered, hogy sok a tanulnivaló, sietni kell, így nincs idő kivárni, míg mindenki megérti a feladatot, az abban foglalt problémát, és azt, hogy a saját megoldásait kipróbálja, ellenőrizze. Úgy érzik a kollégák, hogy egyszerűen nincs idő gondolkozásra.

Számomra Holt legmeglepőbb leleménye, hogy rájött, miért is keresik egyes gyerekek a kudarcot. A kérdés vagy feladat okozta feszültséget, a megoldás és annak helyessége vagy a várható tévedés feszültsége olyannyira elviselhetetlen, hogy a hiba elkövetése maga a megkönnyebbülés, nem kell tovább izgulni. Inkább a hibát, mint a kétségeket, izgalmat választják. "A jó gondolkodó azért szánhat időt a feladatra, mert kibírja a bizonytalanságot, elviseli, ha valamit nem tud. A gyengébb ezt a feszültséget nem bírja, ez szinte megőrjíti őt." (63.1.) Ha viszont nem érzik a jó válasz sürgető kényszerét, akkor fantasztikus dolgokra is képesek a gyerekek. "Emberi képességei érvényesítésére adjunk mindenféle gyerekeknek olyan feladatokat, amelyek érdekesebbek, mint félni, vagy félelmet kelteni." (72.11) Olyan feladatot, amelyet önállóan meg tud oldani, külső segítség nélkül.

Holt saját fuvolaórája példáján keresztül értette – és érteti – meg, hogy ráhangolódás hiányában, fáradtan az ember képtelen tanulni, vakká és tehetetlenné válik. Kis pihenő után már képes volt folytatni a tanulást. De mi történik a gyerekekkel? Abbahagyhatják-e az órát, kikapcsolhatnak-e?

A tanár a főszereplő, a tanításon a hangsúly, a gyerekek azt érezhetik, ha valamit nem értenek meg, akkor ők a hibásak. Pedig sokszor mondanak a tanárok olyat, amit a gyerekek, vagy egy részük nem ért meg, és nem mernek kérdezni. Sok olyan szabályt, adatot kell megtanulniuk, aminek számukra nincs semmi értelme.

Különösen így van az a matematikával. Gattengo professzor órája súlyosan retardált gyerekeké a könyv legszebb része. A szemléletes leírás leírását nem merem megtenni, bármennyire is

csábít, azt el kell olvasni. (106-110.1.) Dorothy példája (138-140.1.) is ilyen: "Mi az oka annak, hogy ez a szerencsétlan gyerek hat év alatt nem tanult meg semmit az iskolában? Az, hogy senki sem kezdte vele ott a munkát, ahol ő tartott."

A tanárok dolga, hogy kapcsolatot teremtsenek a gyerekek gondolkodásával, bármilyen szintű is legyen az, s a tanulás, a megértés gyökereit kell megtalálni ahhoz, hogy szilárd alapot teremthessünk az előrehaladáshoz. A tanítás eredményét valójában az mutatja, hogy honnan indult, és hová érkezett. Először a gyerekek lehetséges teljesítményére figyeljünk, ami megelégedettséghez vezethet, ne fixálódjunk a tananyag gondolatrendszeréhez, ahhoz mérve sikert és kudarcot. A tanterv erőltette tananyag sokszor látszólagos elsajátításával, amikor a megértés helyett recepteket sulykolunk, nem derül fény arra, hogy a gyerekek egyáltalán mit tudnak például a számokról, kicsiről és nagyról. Többnyire föl sem merül, hogy a gyerek azért nem tud, majd nem is akar tanulni, mert nem fogta föl azoknak a fogalmaknak az értelmét, amelyekkel dolgoznia kellene. Így lehetséges olyan helyzet, hogy gyerekeknek évekig fogalmuk sincs arról, hogy mit is csinálnak az iskolában. Szimbolikus, fogalmi műveletekkel csak akkor érdemes foglalkozni, ha az azoknak megfelelő konkrét műveleteket már birtokolják. Hagyjuk őket békén addig, amíg meg tudják tanulni a dolgok mélyebb, elvont értelmét. "Azok a gyerekek, akiket a tanár kérdései vezettek rá a megoldásra, később teljesen tanácstalanok lesznek, ha nem képesek visszaemlékezni a kérdésekre, vagy nem képesek hasonlókat fölteni maguknak – márpedig pontosan ez az, amire nem képesek. Kizárólag az olyan kérdésekre adott válasz ragad meg a gyerek tudatában., amelyet ő maga tett föl vagy tehetne föl saját magának." (136-137.1.) Ugyanígy a haszontalan, és csakhamar a felejtés áldozatává válik az a tudás, ami nem a gyerekek saját felfedezése.

"A gyerek, ha valamit valóban megtanult, akkor azt képes alkalmazni, és alkalmazza is. Fejében a dolog összekapcsolódott a valósággal, így aztán más kapcsolatokat is létesíthet a tanultak és a valóság között. A nem valóságos tudásnak nincsenek ilyen kapcsolódási pontjai, nem illeszthető össze semmivel, és aki megtanulta, annak semmi haszna nincs belőle." (114.1)

"Gyakrabban kellene föltennünk a kérdést mindennel kapcsolatban, amit csinálunk: Hova is akarunk eljutni, és vajon a legszerencsésebb utat választottuk-e ehhez?" (150.1.) Valóban segítünk-e azzal, amit teszünk, vagy csak kényelemből, megszokásból csináljuk, észrevesszük-e, hogy jószándékunk ellenére jobb lenne nem kitartani amellest, ami esetleg már többet árt, mint használ? Úgy tűnik, a dolgozatok, az osztályozás, az érdemjegyrendszer szélhámososság, amivel a tanárok és diákok el akarják hitetni a világgal, hogy a gyerekek mindent tudnak. Holott valójában a tananyag egy kis részéről van csak némi fogalmuk. Aztán az is meggondolandó, hogy intelligens, érző embereket akarunk-e nevelni, vagy teszmegoldókat, vizsgázókat, mindig "felelőket"? Úgy gondolom, és a könyvből is az derül ki, hogy életrevaló, bologságra teremtett embereket akarunk nevelni.

Az iskolában hajlamosak a jó viselekedést a jellemmel azonosítani. "Mindenekelőtt az engedelmességet és a befolyásolhatóságot díjazzák. A jó gyerek szót fogad, és mindent megcsinál, amit mondanak neki. Ennél már csak az a jobb gyerek, aki szólás nélkül is megteszi, amit elvámak tőle." (152.1.) A gyerekek gyanakodva fogadják a kedvesskedő szavakat, mert elégük van a hamis érzelmekből. A pedagógusok nem győzik hangoztatni, hogy szeretik a gyerekeket, mert a gyerekeket szeretni kell. Dehát ez így nem igaz. Még azok számára sem jelentenek mindig örömet és boldogságot, akik valóban szeretik őket, sok felnőtt pedig nem is igazán szereti őket. "A tanároknak készült könyvek szerzői egyfolytában azt hangoztatják, hogy a pedagógus minden gyereket egyformán szeressen. Ha azt értik ezen, hogy a tanár tegyen meg minden tőle telhetőt a gyerekekért, teremtsen számukra egyforma esélyeket, törődjön egyformán problémáikkal – akkor igazuk van. De amikor szeretetről beszélnek, egyáltalán nem erre gondolnak. Arra az érzésre, vonzalomra, arra az öröme és jóérzésre céloznak, amit a másik ember jelenléte, társasága okoz. Ezt viszont képtelenség kiskanállal kiporciózni, szétosztani úgy, hogy mindenkinek egyformán jusson." (188-189.1.)

Tanárjelöltek sajnos a meglátogatott órákon többnyire a tanárt figyelik: tanítani tanulnak. Így fortélyokat sajátíthatnak el, ahelyett, hogy észrevennék, mi történik valójában, mi történik a gyerekek fejében, lelkében. Hogy aztán sokan mindennapi munkájukban is hasonlóképpen tegyenek: a tanítás a fontos számukra, s mellette a szükségesnél kevesebb figyelem jut a gyerekekre, az ő gondjaikra. Holt tanár úr feljegyzései a tanítás folyamatában gondolkodó pedagógus töprengései arról, hogy is lehetne jól, vagy legalábbis jobban csinálni. Gondolatai elsősorban a matematika tanításával kapcsolatosak, de úgy érzem, általánosíthatók.

A pedagógiai problémákról való ilyesfajta töprengést hiszem az iskolai kudarcok ellen való orvosságnak.

Holt, John: Iskolai kudarcok. Gondolat, Budapest, 1991.

GALICZA JÁNOS